

## MARKSİST DEVLET KURAMI HAKKINDA BİR NOT

Doç. Dr. Cem EROĞUL

Siyasal Bilgiler Fakültesi — Ankara

Marx'ın Fransa'da İç Savaş adlı eserinin Almanya'da, 1891 yılında yayınlanması dolayısıyla, Engels'in bu esere yazdığı önsöz, marksist devlet kuramının yarattığı bazı meseleleri açıkça gözler önüne serecek niteliktedir. Gerçekten de, Engels'in bu kısa metninde, marksist devlet kuramının iki temel savı yan yana ve aynı ısrarla ileri sürülmüştür: 1) Devlet, egemen sınıf veya sınıfların baskı aracıdır; 2) Devlet, toplum çıkarlarını koruma iddiasında olan küçük bir azınlığın sömürü aracıdır.

Engels'in hatırlattığı marksist görüşe göre, başlangıçta devlet, toplumun ortak çıkarlarına cevap vermek için kurulmuş, ama zamanla toplumun üzerine çıkarak, sadece kendi çıkarını düşünür olmuştur. Öte yandan devlet, egemen sınıfların sultasını korumaya varayan başlıca baskı aracıdır.

Daha ilk bakışta, böylesi bir görüşün bazı önemli sorulara yol açtığı meydandadır. Bir kere, devlet ortak çıkarlara hizmet etmek için kurulduğuna, ancak zamanla bu amacından saptığına göre, toplumun ortak çıkarlarını artık kim korumaktadır? İkincisi, devlet hem egemen sınıfların baskı aracı, hem de sözde ortak çıkarlar adına hareket eden bir küçük zümrenin sömürü aracı olduğuna göre, bu iki özelliğinden hangisi öncelik taşımaktadır? Aşağıda, hem bu sorulara —marksist çerçeve içinde kalınarak— cevap bulunmaya çalışılacak (I), hem de bu cevapların altında yatan daha kapsamlı bazı meselelere işaret edilecektir (II). Nihayet, son bölümde (III), bu görüş geleneksel devlet görüşüyle kısaca karşılaştırılacaktır.

### I. İLK CEVAPLAR

Birinci sorunun ancak bir tek cevabı olabilir: toplumun ortak çıkarlarını yine devlet korur. Gerçekten de, devleti daha doğumun-

da niteleyen özelliği ortak çıkarların savunulması olduğuna göre, devlet devletliğinden vazgeçmeden bu işlevini terkedemez. Bu işlev kaynağını, doğrudan doğruya toplumun varlık koşullarından almaktadır. Bir devlet buna cevap veremediği an, ya üzerinde kurulduğu toplum yıkılır, ya da aynı toplum üzerinde yeni bir devlet belirir. Her iki halde de, bu, önceki devletin sonu demektir.

Görüldüğü gibi, devlet ile toplum arasında, köle sahipleri ile köleler arasındaki ilişki cinsinden, nesnel ve kaçınılmaz bir çıkar birliği vardır. Köleleri ortadan kaldıran bir gelişme, efendilerin de sonu olur. Dolayısıyla, bizzat kendi varlıklarını sürdürebilmek için, efendiler, köleleri hayatta tutmak ve onların bazı temel gereksinmelerini karşılamak zorundadırlar. Aynı şekilde, devlet, bizzat kendi varlığını sürdürebilmek için, toplumun bazı ortak gereksinmelerine cevap getirmek ödevindedir.

Üstelik bu zorunluk, devletin varlığının kaçınılmaz koşulu olmanın ötesinde, ona bazı kazançlar sağlayabilecek niteliktedir. Şöyle ki, kölelerin sayısının ve güçlerinin artması, —bir noktaya kadar— efendilerinin de gücünü artırır. Güçlü toplumun devleti de güçlü olur. Dolayısıyla, meseleye sadece devleti ellerine geçirmiş olanların çıkarı açısından bakıldığında dahi, toplumun ortak çıkarına hizmet etmek, hiç olmazsa bir dereceye kadar, devletin çıkarına hizmet anlamına gelir.

Tarihin belli dönemlerinde, bu çıkar birliği, devletin sınıfsal niteliğine de uygun düşebilir. Her egemen sınıfın devrimci dönemi buna örnektir. Tarihte öyle anlar vardır ki, egemen sınıfın bencil çıkarları ile toplumun ortak çıkarları aynı doğrultuda ilerler. Başka bir deyişle, tıpkı devletin çıkarının toplumun ortak çıkarı ile bazen birleşmesi gibi, devlete sözünü geçiren egemen sınıfın çıkarı ile toplumun ortak çıkarı çakışabilir.

Buraya kadar söylenenler özetlenecek olursa, devletin üç temel işlevi vardır: 1) Toplumun ortak çıkarlarını korumak; 2) Devleti eline geçirmiş olan zümrenin çıkarlarını korumak; 3) Devleti kendi hizmetine koşmuş olan egemen sınıf çıkarlarını korumak. Belli somut şartlarda, bu işlevlerin ikisinin, veya hatta her üçünün, aynı doğrultuda bulunması, yani aynı eylemin her üçünün de tatmin etmesi mümkündür.

Ne var ki, bir noktadan sonra bu işlevlerin birbirleriyle çatışması kaçınılmaz hale gelir. Gerçekten de, ortada paylaşılması mümkün olan bir toplumsal artık belirmediği an, üç çıkar kümesinin bunun tümüne veya en önemli bölümüne el koymak için birbirine düşmesi

doğaldır. Dolayısıyla, bütün mesele bir ölçü meselesidir. Devlet devletliğini yitirmeden üç temel işlevinden hiç birini tamamen ihmal edemeyeceğine göre, bu çatışan çıkarları bir noktada uzlaştırmak zorundadır. Ancak açıktır ki, sözü geçen uzlaşma noktasının şurada veya burada saptanması, devletin egemen niteliğinin tamamen farklı olabilmesine yol açacaktır. Siyasal personelin çıkarlarına öncelik veren bir devletle, egemen sınıfın çıkarlarına öncelik veren bir devletin değişik nitelikte olacağı ortadadır. Demek ki, bütün devletler sözü edilen bu üç işlevi az çok yerine getirmekle beraber, bunların hangisine ve ne ölçüde öncelik tanıdıklarına göre, farklı nitelikler gösterebileceklerdir.

Bu söylenenlerin sonucu şudur ki, her işlevin bir alt ve bir üst sınırı olması gerekir. Bu sınırlar aşıldığı an, temel işlevlerden biri ya yitirilir, ya da tamamen egemen duruma geçip diğer ikisinin yitirilmesine yol açar. Her iki halde de, devletin sonu gelmiş demektir. Bu bakımdan, devlet devletliğini koruduğu sürece, bu alt ve üst sınırları aşamaz.

Toplumun ortak çıkarlarını koruma işlevinin alt sınırı, toplumun varlığının sürdürülmesidir. Bunun için gerekli asgarî tedbirleri almayan bir devlet, kendi varlığını da sürdüremez. Altındaki tabanın kaymasıyla, o da yıkılır. Ama öteki uca gitmesi de kendisi için yıkım olur. Bütün olanaklarını toplumun ortak çıkarları için harcarsa, egemen sınıfın desteğini yitireceği gibi, kendi personelinin ayrıcalıklı durumuna da son vermek zorunda kalır. O zaman, egemen sınıf kendine, toplumun mutlak hizmetkârı olmayan başka bir devlet yaratır. O zaman, devlet personeli kendine yeni bir ayrıcalık kapısı açar veya alt sınıflar içinde erir. Her iki halde de, eski devlet ortadan kalkar.

Devleti eline geçirmiş olan zümrenin, yani siyasal personelin çıkarını korumanın alt sınırı, toplumun geri kalan bölümü ile bunların arasında ince bir ayrıcalık çizgisinin korunmasıdır. Devletin nimetlerinden yararlanan siyasal personel, kendi hizmetkârı durumunda olan memurları bile gerektiğinde feda edebilir. Ama, bunun ötesine geçildiği an, devlet toplumun üzerindeki yerini tümüyle yitirir ve dolayısıyla, toplum içinde eriyip gider. Siyasal personelin çıkarlarının üst sınırı ise, toplumun varlığını sürdürmesine olanak bırakmayacak kadar toplumsal ürüne el koyması veya toplumsal sömürüden, egemen sınıfın egemenliğine olanak bırakmayacak ölçüde pay almasıdır. Birinci halde, altındaki tabanı, ikinci halde, kendisini ayakta tutan desteği yitirir. Her iki halde de yıkılması kaçınılmaz olur.

Devletin baş desteği olan egemen sınıfın çıkarına hizmet etmenin alt sınırı, bu sınıfın ayrıcalıklarını artık egemenliğini sürdürmesine olanak bırakmayacak biçimde kısıtlamaktır. Bunun sonucu, ya yeni bir egemen sınıfın belirmesi, ya da sınıfsız bir topluma geçilmesi olur. Ama her halükârda, eski devlet ortadan kalkar. Var olan egemen sınıfın çıkarlarını kollamanın üst sınırı ise, ne alt sınıfları, ne de kendi personelini artık ayakta tutamayacak kadar ona kul köle olmaktır. Böyle bir tutum, ya toplumsal düzenin —ve dolayısıyla devletin— yıkılmasına, ya da devletin doğrudan doğruya yıkılmasına yol açar. Demek ki, bu son kapı da her çeşit devlet için kapalıdır.

Fakat, her üç işlevin bir alt ve bir üst sınırı olduğunu bilmek, yine de hangi işlevin egemen olacağı sorusuna cevap vermeye yetmez. Marksist kuram, bu sorunun cevabını şöyle vermektedir: sınıflı toplumlarda, devletin egemen sınıf veya sınıflara hizmet işlevi öncelik taşır. Marksizmin bu yargısının temelinde yatan gerekçe, toplumsal ilişkiler içinde, son çözümlemede belirleyici öge olarak üretim ilişkilerini kabul etmesidir. Üretim ilişkilerinin toplum çapında belirme biçimi sınıf ayrımı olduğuna göre de, sınıf gerçeğini tanıyan bütün toplumlarda, her türlü ilişki ve kurumun —ve bu arada devletin— bu temel gerçeğe göre biçimlenmesi gerekir.

Fakat devletin egemen niteliğini belirlemek için, sınıflı toplumlarda onun bir sınıf devleti olacağını söylemek de yetmez. Açık ki, egemen sınıfın niteliğine göre, devletin niteliği de çok değişebilecektir. Feodal sınıf egemen ise, merkezî yetkileri sınırlanmış, dağınık bir siyasal yapıyı tercih edebilir. Çünkü, alt sınıflar üzerindeki egemenliğini sürdürebilmek için yazılı kanunlara ve merkezî bir kolluk gücüne gereksinme duymaz. Aksine, böylesine merkezîleşmiş bir yetke (otorite) kendi egemenliğini tehdit edebilir. Ama burjuva sınıfı egemen ise, feodal örnekten çok farklı bir devleti kendisine uygun bulabilir. Burjuvazi, kuralları belirgin, ama boyutları durmadan gelişen bir pazarı kendisine sağlayabilecek olan merkezî ve güçlü bir yetkeyi tercih edebilir.

İşçi sınıfının durumu ise değişiktir. Egemenliği eline geçirdiği sırada, toplum içinde azınlık durumunda ise ve/veya çevresindeki devletlerin tehdidi altında ise, henüz sağlam bir temele oturmamış olan iktidarını korumak için devlete gerek duyar. Yok, işçi sınıfı çoğunluk durumunda ise ve iktidarını tehdit eden hiç bir güç yoksa, kendi çıkarı ile devletin öz çıkarı çatışır. İşçi sınıfı egemenliğini, uzun sürede, bir devlet egemenliği ile birleştirmek olanak dışıdır. Çünkü işçi sınıfının egemenliğinin pekişmesi demek, giderek toplu-

mun bütününün tek bir emekçi sınıf halinde kaynaşması, başka bir deyişle, sınıfsız bir topluma yönelmesi demektir. Oysa devlet, böyle bir toplumun karşısına dikilecek en büyük tehlikelerden biridir. Devlet, daima, bir azınlığın üretim araçlarına el koymasına ve dolayısıyla, yeni bir egemen sınıfın türemesine olanak yaratabilir. Bu bakımdan, işçi sınıfının egemenliği, sonuçta, devletin de sonu demektir.

Marksist kurama göre, devlet daima bir diktatoryadır. Tarih boyunca, bu diktatorya, azınlığın çoğunluk üzerinde diktatoryası biçiminde olmuştur. Ancak işçi sınıfının egemenliği ile devlet, çoğunluğun azınlık üzerinde diktatoryası haline gelecektir. Ama böyle olsa dahi, yine de bir diktatorya olma niteliğini koruyacaktır. Toplumun ve bizzat işçi sınıfının özgürlüğü, son çözümlemede, bir diktatorya ile bağdaşamaz. Dolayısıyla, devletin ortadan kalkması kaçınılmazdır. Fakat bu sonuca varmak bilinçli bir çabayı gerektirir. Bireyler, kendi kendilerini yönetecek, toplum çıkarını âdeta doğal bir biçimde kollayacak bir düzeye erişmelidir. O zaman devlet yok olup sadece birinci işlevi ortada kalacak, ama toplumun ortak çıkarlarını kollama görevi, toplumun tümünün işi olacaktır.

## II. YENİ MESELELER

Marksist kuramın, devletin temel niteliği sorusuna getirdiği ve ilk bölümde sergilenmiş bulunan genel cevaplara bakıldığında, bunların birtakım yeni meselelere gebe oldukları hemen görülür.

### A. Ortak Çıkar Kavramı

Akla gelen ilk sorulardan biri, yukarıda sözü edilen "toplumun ortak çıkarları" kavramının somutta ne demek olduğudur. Bu çıkarlar öznel değerlendirmelere göre mi tespit edilir, yoksa nesnel bir içerikleri var mıdır? Marksist terminoloji içinde, bu soruya şöyle cevap verilebilir: toplumun ortak çıkarı, toplumda var olan üretim güçlerini korumak ile eş anlamlıdır. Buna, üretimin maddî temelinin veya toplumun iktisadî potansiyelinin korunması adı da verilebilir.

Üretim, bütün toplumların varlık koşuludur. Ne var ki, bizzat üretimin yer alabilmesi için, iktisat dışı diğer bazı koşulların gerçekleşmesi gerekir. Örneğin, başta gelen üretim gücü nüfus ise, bu nüfusun dışa karşı güvenliğinin sağlanması, içte de kendi kendini kırmasına olanak tanınmaması gerekir. Aynı şekilde, doğal kaynaklar üretim için zorunlu ise, bunların dış ve iç saldırganlardan korun-

ması gerekir. Ayrıca, bir toplumun uyguladığı üretim biçimi, toplumun aynı anda ve eşgüdüm halinde eyleme geçmesini zorunlu kılyorsa, bu ortak eylemi düzenleyip yönetmek gerekir. İşte bütün bu gerekler, iktisadî işlevin yerine getirilebilmesi için mutlak olarak zorunlu olmakla beraber, yine de bunların her biri üretim işinin dışında yer alır. Bu durum bize, siyasal işlevi nesnel olarak tanımlama olanağını verir. Buna göre, siyasal işlev, toplumda üretimin varlığını ve devamını sağlamak için zorunlu olan koşulları sağlama işlevidir.

Dikkat edilirse, bu ilk aşamada dahi mesele üretim güçlerinin sadece korunması değil, ama aynı zamanda yeniden üretilmesidir. Açıktır ki, üretim güçleri yenilenmeden toplumun varlığını sürdürmeye olanak yoktur. Bu yenileme, örneğin, belli bir teknolojinin bir sonraki kuşağa aktarılmasını gerektirebilir. O zaman bu aktarma işi, yani eğitim de, siyasal işlevin yükümlülüğüne girer. Akla gelebilecek diğer bir örnek, üretimde kullanılan bazı kaynakların tükenme tehlikesiyle karşı karşıya kalması ve bunları sağlamak için çevreye saldırılar düzenlenmesinin zorunlu olmasıdır. Bu durumda, böylesi saldırılar da, bu ilkel anlamıyla siyasal işlevin sınırlarına girer. Öte yandan, bu dar sınırlar içinde kalan diğer bir faaliyet de, haberleşme araçlarının korunmasıdır. Haberleşme, üretimin sinir sistemini oluşturur. Bunun tahribi, toplum için felç demektir. Dolayısıyla, haberleşmenin düzenini ve devamını sağlamak da siyasetin işidir.

Ortaya toplumsal bir artık çıkaramayacak kadar ilkel olan üretim tarzlarında, nihayet, ideolojik kalıpların da temel bir rol oynamaları beklenir. Bunlar, toplum birliğini sağlayan en güçlü harç olmakla kalmazlar. Doğrudan doğruya üretimin devamının bir koşulu olabilirler. Örneğin, üretim süreci içinde her bireyin işgal edeceği yeri onlar saptayabilirler. Yine örneğin, teknik bilginin korunması, yayılması ve bir daha ki kuşağa aktarılması, onların görevi olabilir. Aynı şekilde, işgücünün sağlığını korumak ve yenilemek için, birtakım ideolojik kalıplara uyulması zorunlu olabilir. Bütün bu hallerde, bu ideolojik kalıpları korumak ve yaşatmak da siyasal işlevin görev alanına girer.

Toplumsal ürün, üretim güçlerinin ancak yenilenmesine olanak veriyorsa, siyasal işlevin içeriğinin somut olarak ne olacağı sorusu teknik bir sorudur. Burada teknoloji veridir, üretim biçimi veridir, bütün bireylerin temel iktisadî çıkarları aynı doğrultudadır; dolayısıyla, burada bir tercih söz konusu değildir. Toplumsal ürün, üretim güçlerinin yenilenmesi için teknik olarak zorunlu olan alanlara da-

ğıtılır. Siyasal işlevin yükümlülükleri de, tartışma götürmeyecek biçimde açıktır.

Toplumun gelişmesi ile, bu rahatlık da son bulur. Gerçekten de, toplumsal ürün birtakım insanların çalışmadan geçinebilmesine olanak verecek ölçüye vardığında, toplumun ortak çıkarının ne olduğunu saptamak artık kolay olmaktan çıkar. Bir kere, toplumun elindeki ürün, sadece üretim güçlerini yenilemeye değil ama bunları genişletmeye de yetebilecek düzeyde ise, açıktır ki, bu artığın bütünüyle yatırılması, buna el koyabilecek durumda olan aylak bir azınlığın çıkarı ile çatışabilir. Örneğin, böyle bir azınlık, tüm artığın lüks tüketime ayrılmasını isteyebilir. İkincisi, sömürenlerin çıkarına olan yatırım alanları, üretim güçlerinin gelişmesini azamiye çıkaracak alanlardan farklı olabilir. Örneğin, egemen sınıf, toplumsal artığı, temel mal üretmeyen ama kendi prestijini yükseltebilecek nitelikte olan yatırım alanlarına kaydırmayı dileyebilir. Üçüncüsü, nesnel olarak daha verimli olan bir teknolojinin seçilmesi, aylak sınıfın egemen durumunu tehlikeye düşürebilecek sonuçlar yaratabilir. Nihayet, işlevini tamamlamış bir üretim tarzını korumak toplumun tümü açısından önemli israflara yol açmakla beraber, belli sınıfların üstünlüğünü korumak için zorunlu olabilir.

O zaman, hangi üretim güçleri korunacaktır? Hangileri yenilenecektir? Hangileri geliştirilecektir? Görüldüğü gibi, bu soruların cevaplandırılması artık teknik bir mesele olmaktan çıkmaktadır. Böylece, siyasal işlevin içeriği de tartışma konusu haline gelmektedir. Sınıflı toplumlarda ortaya çıkan mesele, devletin işlem ve eylemlerinin toplumun ortak çıkarına hizmet edip etmediğini teşhis etmeye olanak verecek bir ölçüt bulmaktır.

Bu ölçüt, egemen sınıfın çıkarı olamaz. Çünkü, bu çıkarın, toplumun nesnel çıkarlarıyla çatışabileceği yukarıda gösterilmişti. Bu ölçüt, siyasal personelin, yani devleti eline geçirmiş olan zümrenin de çıkarı olamaz. Çünkü, bu çıkarın da toplumun nesnel çıkarıyla bağdaşmayabileceği belirtilmişti. O zaman ortada kalan tek ölçüt, toplumun sömürücü sınıflar ve siyasal personel dışında kalan kesiminin ortak çıkarıdır. Bu kesimin çıkarına olan eylem ve işlemler, devletin toplumsal işlevinin gereğidir, denebilir, Gerçi, bunların aynı zamanda egemen sınıfların ve siyasal personelin de yararına olması, hem çok kez muhtemel, hem de bazı hallerde kaçınılmaz olabilir. Ama, ölçütün nitelenmesinde, bu çakışma önemsizdir. Devletin, toplumun ortak çıkarına hizmet eden işlem ve eylemlerini teşhis edebilmenin kaçınılmaz yolu, bunları toplumun sömürülen kesiminin ortak çıkarı mihengine vurmaktır.

Ancak, bu ölçütü hassaslaştırmak gerekir. Çünkü, toplumun sömürülen kesiminin çıkarları kendi aralarında türdeş olmayabilir. Bu durumda ortaya çıkan meseleyi çözmek için, marksist kuramın şu verisine dayanılabilir: bütün olarak toplumun nesnel çıkarı, son çözümlemede, sömürülen kesim içinde en devrimci olan sınıfın çıkarı ile birleşir. Çünkü, toplumun bundan sonraki ilk aşamasında, üretim güçlerini en fazla geliştirme gücüne nesnel olarak sahip olan sınıf budur. Dolayısıyla, toplumun ortak çıkarının ne olduğunu saptayabilmek için, sömürülen sınıflar içinde en devrimci olanını teşhis etmek ve bu sınıfın çıkarlarını araştırmak gerekir. Devletin işlem ve eylemleri içinde, toplumun ortak çıkarına hizmet edenler, işte bu en devrimci sınıfın çıkarı doğrultusunda gidenlerdir. Gerçi, denebilir ki, bazı tarih dönemlerinde, toplumun en devrimci sınıfı, sömürülenler arasında değil, sömürenler arasında yer alabilir. Ancak, marksist kuram çerçevesi içinde bu itiraz geçersizdir. Çünkü, böyle bir durumda, sömürülenler içindeki en devrimci sınıfın çıkarı da aynı doğrultuda olur. Dolayısıyla, ezilen sınıflar içinde yer alan en devrimci sınıfın çıkarı ölçütü, bu son durumda da geçerliğini korur. Dolayısıyla, evrensel ölçüt bulur.

## B. Sınıf Çıkarı Kavramı

Devletin işlem ve eylemleri içinde, egemen sınıf veya sınıfların hizmetine ayrılmış olanları teşhis etmenin yolu nedir? Marksist kurama göre, egemen sınıfın temel özelliği üretim araçlarına sahip olması ve böylece, emekgücü harcamadan, üretim sürecine katılmasıdır. Açıktır ki, üretim sürecine emekleriyle katılan sınıflara bu durumu kabul ettirmek kolay değildir. Bunun için, hem kaba kuvvete, hem de ideoloji ve propagandaya gerek vardır. Ayrıca, üretim tarzının niteliği sonucu, devletin üretim sürecine doğrudan doğruya müdahale etmesi ve egemen sınıfa kaynak aktarması gerekebilir. İşte bütün bu hallerde, devletin kime hizmet ettiği açıkça belli olur.

Ancak, öyle durumlar olabilir ki, devletin bir girişimi, sadece egemen sınıf veya sınıflara değil, ama sömürülenlere de yarayabilir. Böylesi bir girişimi, devletin sınıfsal işlevinin bir parçası olarak tanımlamak yanlış olabilir. Bu bakımdan, yöntem açısından en sağlam yol, önce toplumun ortak çıkarını somut olarak saptamak —bunun için, sömürülenler arasında bulunan ve üretim güçlerini en fazla geliştirebilecek güce sahip olan sınıfın somut çıkarını tanımlamak— ve ancak bununla çatışan devlet işlem ve eylemlerinin sınıfsal niteliğini araştırmaktır. Genellikle, şöyle bir sonuca varılma-

sı beklenebilir: üretim güçlerinin korunması ve geliştirilmesi yönündeki girişimler toplumun ortak çıkarına hizmet ederken, üretim ilişkilerinin korunmasına yönelik işlem ve eylemler sınıfsal bir nitelik taşır.

### C. Devlet Çıkarı Kavramı

Marxist kurama göre devletin doğuşunun, toplumun ortak çıkarları için kurulmuş bulunan organların zamanla toplumun üzerine çıkmasıyla açıklandığı daha önce belirtilmişti. Toplumun tümüne oranla, bu organlarda yer alan bireyler çok ufak bir azınlık oluşturur. Ayrıca, bunlar, üretim sürecine katılmazlar. İstisnaî olarak bunu yaptıkları durumlarda da, kendi hesaplarına değil, egemen sınıf veya sınıfların aracısı olarak hareket ederler. Bu bakımdan, siyasal personel, toplumun iktisadî sömürü mekanizmasında bir taraf olma niteliği taşımaz. Devlet, bir egemen sınıf durumunda değildir. Yediği haraç, egemen sınıfın el koyduğu toplumsal artığın çok önemsiz bir bölümünü oluşturur. Üstelik bunu, toplumdan değil, egemen sınıflardan almış sayılır. Çünkü, tanım sonucu, toplumsal artık daima egemen sınıfların malıdır.

Devletin kendi çıkarı için verdiği kararlar, genellikle, siyasal sistemin korunması ile ilgili kararlardır. Ama sadece kendisini düşünerek başka alanlarda girişimlerde bulunması da olasıdır. Devletin sadece bencil çıkarını düşünüp düşünmediğini saptamak için, şöyle bir yöntem uygulanabilir: devletin işlem ve eylemleri içinde, önce toplumun ortak çıkarına hizmet edenler ayrılır; sonra egemen sınıfların çıkarına olanlar ayrılır; geriye kalanlar, yani ne toplumun, ne de egemen sınıfların çıkarına olanlar, devletin bencil çıkarına yönelenler olarak nitelendirilebilir. Örneğin, bir seçimin yenilenmemesi, hem toplumun, hem de egemen sınıfın çıkarına aykırı düşebilir, ama siyasal personelin bunda kazancı bulunabilir.

Marxizm için genel kural, devletin egemen sınıf veya sınıfların hizmetinde bulunmasıdır. Ancak yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, egemen sınıf çıkarlarıyla devletin çıkarlarının tam olarak ve daima çakışması beklenemez. Aksine, devlet, kendi iktidarını sürdürebilmek için, çok kez egemen sınıfların taleplerini törpülemek zorunda kalır. Ayrıca, bazı geçici dönemlerde, ilişkinin güçlü tarafının değişmesi ve devletin kendi çıkarı için egemen sınıfı araç olarak kullanması görülmeyecek bir olay değildir.

Dolayısıyla, devletin somutta hangi çıkarlara hizmet ettiğini saptamak için, kuramın genel kuralını tekrarlamakla yetinmek,

marksizmin gereklerine aykırı sonuçlar verebilir. Toplumbilimi alanındaki bütün kuramlar gibi, marksist kuramın yasaları da nihayet birer eğilim belirtmekle yetinirler. Somut durumun ne olduğunu, ancak somut araştırmalar gösterebilir.

Son olarak bir de şu noktaya yeniden dikkati çekmekte yarar vardır: devlet çıkarı dendiği zaman kastedilen şey memurların çıkarı değil, iktidarın nimetlerinden yararlanma durumunda olan siyasal personelin çıkarıdır. Belli bir devlet türünde, memurların çıkarı ile siyasal personelin çıkarının çatışması dahi mümkündür. Bu bakımdan, devletin çıkarının ne olduğunu saptayabilmek için yapılacak ilk iş, araştırma konusu olan somut devlet türünde, iktidarın nimetlerinden esas olarak yararlanan zümreyi yine somut olarak tanımlamaktır.

### III. GELENEKSEL GÖRÜŞLE KARŞILAŞTIRMA

Devlet hakkındaki geleneksel görüşü, çok kısa ve kaba bir biçimde de olsa, şöyle özetlemek mümkündür: devlet; nüfus, ülke ve bağımsız iktidar unsurlarından kurulu olan ve başlıca işlevleri, yasa, yürütme ve yargı olan toplumsal bir yapıdır.

Yukarıda sözü edilen marksist kuram açısından, bu geleneksel tanım son derece yetersizdir. Bir kere nüfus, bütün toplumsal yapılar için zorunlu olan bir unsurdur ve dolayısıyla, belirleyici bir özellik olarak kabulü olanaksızdır. Ülke unsurunun ise durumu değişiktir. Nüfusun tabanı olarak görülürse, onun da hiç bir belirleyici özelliği yoktur. Buna karşılık, nüfus unsurunun toplumsal yapı içinde işgal ettiği siyasal yerin bir göstergesi olarak anlaşılırsa, ülke unsuru, marksist devlet görüşünün bir unsuru olarak da kabul edilebilir. Gerçekten de, marksist kurama göre, devlet düzenine geçiş, hı-sımlık bağı esasından **ülke bağı esasına** geçişle çakışmaktadır.

Bağımsız iktidar unsurunun durumu da marksist açıdan tartışmalıdır. İktidar unsurundan kasıt, toplum içinde bir yetkenin (otoritenin) bulunması ise, bu anlamıyla bu unsur marksizm için belirleyici değildir. Çünkü, her toplumda bu tür bir örgütlenme zaten kaçınılmazdır. Yok, kastedilen şey, yetkenin toplumdan kopup onun üstünde yer alması ise, bu son anlamda iktidar unsuru, marksist devlet kuramının da en temel unsurlarından biridir. Bağımsızlık ise, ancak iktidarın etki alanını belirlemek bakımından önem taşır. Bağımlı bir iktidar, zaten en üstün iktidar değildir. Mesele böyle anlaşılırsa, bağımsızlığa ayrı bir unsur olarak bakılmaz, sadece iktidar unsurunun bir özelliği olarak kabul edilir.

Geleneksel görüşün üçlü işlev ayırımına gelince, marksist kuram bu ayrımı teknik bir mesele olarak kabul eder. Yasama-yürütme-yargı, siyasal işlevin teknik bir sınıflandırmasından ibarettir. Bu teknik işlevler, marksist görüşe göre her devletin mutlaka yerine getirmesi zorunlu olan toplumsal işlevlerinin gerçekleşme biçimidir. Örneğin, yargı işlevini yerine getirirken de devlet, hem toplumun ortak çıkarını, hem egemen sınıfın çıkarını, hem de siyasal personelin çıkarını gözetmek zorundadır.

Bu böyle olmakla beraber, yine de marksist devlet kuramı, yürütme işlevine özel bir önem vermektedir. Nedeni şudur: bu kurama göre, devlet, yürütme işlevinin ayrı bir organın eline geçmesiyle doğmuştur. Yasama ve yargı kararlarının, toplum adına hareket eden birtakım organlar aracılığıyla alınması, devletin ortaya çıkması için yeterli olmamıştır. Devlet, yürütmenin tekelleşmesi ile doğmuştur. Devlet doğduktan sonra, yürütmenin bu merkezî önemini sürekli olarak koruyup korumadığı meselesi ise, kuramın genel kurallarından çıkarsanamayacak olan ve her üretim tarzı için ayrı olarak araştırılması gereken somut bir meseledir.

Ankara, 7 Ekim 1974.